

YMCHWILIO I'R DYNIAETHAU YN Y NEWYDDION

Ffocws yr ymchwiliad

Mae'n bwysig dod â materion cyfoes yn y newyddion, boed lleol, cenedlaethol neu fyd-eang i'r dosbarth i wneud y Dyniaethau yn berthnasol ac yn ddiddorol. Fodd bynnag, fe allai fod yn anodd weithiau adeiladu hyn i mewn i'r cynllunio a sicrhau bod Dyniaethau yn datblygu ymagwedd ymchwilio ac yn datblygu'r ystod sgiliau. Mae'r cynlluniau hyn yn defnyddio '**5P**' a '**hetiau meddwl**' er mwyn ceisio rhoi fframweithiau ymchwilio y gellir eu cymhwyso ar gyfer ystod eang o destunau 'newyddion'.

Ble mae'n ffitio i mewn?

MDaPh DYNIAETHAU – 5 Hyn sy'n Bwysig

- gofyn cwestiynau, cywain gwybodaeth, pwyso a mesur tystiolaeth, gwybodaeth a syniadau, ffurfio barn a gwneud penderfyniadau – gweler disgrifiadau dysgu – camau cynnydd 2 a 3.

Byddwch chi angen:

Gan ddibynnu ar y testun neu y pwnc:

- erthyglau papur newydd
- ffotograffau
- atlasau
- mapiau
- gwefannau

Gwybodaeth gefndirol eich hun ar y pwnc/testun. Efallai byddwch chi'n dymuno cael set eich hunan o 'hetiau' at ddefnydd y disgyblion a phoster yn yr ystafell yn esbonio'r gwahanol 'hetiau' a'r mathau o feddwl.

Beth yw'r 6 het meddwl?

Yn syml – chwe gwahanol ffordd o feddwl am gwestiwn neu pwnc.

- **Het wen** = Gwybodaeth ffeithiol. Beth rydych chi'n ei wybod/gallu ei weld.
- **Het felen** = Beth yw'r pwyntiau da/manteision?
- **Het ddu** = Beth yw'r pwyntiau drwg/anfanteision?
- **Het goch** = Teimladau – beth yw eich ymateb emosiynol?
- **Het werdd** = Meddwl creadigol – gofyn cwestiynau/awgrymu atebion.
- **Het las** = Rhesymu/cyfiawnhau.

Paratoi a gwybodaeth flaenorol

Dylai disgyblion ddeall:

- Gan ddibynnu ar y mater/testun, dan sylw, dylai fod gan y disgyblion ddigon o wybodaeth/ddealltwriaeth gefndirol i'w galluogi i gynnal yr 'ymchwiliad'.

Gallant hefyd fod wedi:

- Ddefnyddio ac ymglyfarwyddo â 'hetiau meddwl' fel strategaeth ar gyfer datblygu a threfnu eu meddyliau.
- Casglu rhai deunyddiau eu hunain yn ymwneud â'r testun.

Cychwyn yr ymchwiliad

- Y fformat ar gyfer cychwyn yr ymchwiliad yw'r templed 5P (Taflen adnodd 1). Waeth beth fo'r testun mae hwn yn fframwaith effeithiol i roi mwy o ffocws i'r ymchwiliad.
- Gellir gwneud hyn:
 - ar wahân fel ymchwiliad bach annibynnol;
 - fel rhan o ymchwil unigol neu grwp; neu
 - fe ellir ei ddefnyddio i ysgogi ymchwiliad dyfnach ar pwnc dan sylw.

Pa fathau o storïau newyddion allech chi ymchwilio?

- Datblygiad lleol (tai, fferm wynt, ffyrdd newydd, siopau newydd, swyddfa bost yn cau, ayyb.)
- Tywydd (sychder/llifogydd)
- Trychineb naturiol (llosgfynydd/corwynt)
- Materion amgylcheddol (torri/plannu coed)
- Digwyddiad chwaraeon/diwylliannol
- Damwain ddiwydiannol (e.e. gorlif olew – llygredd)
- Darganfod tystiolaeth hanesyddol (e.e. cloddio safle cyn adeiladu tai)

Er mwyn gwneud yr ymchwil

- I gynnal ymchwiliad dyfnach i fater arbennig, mae '**hetiau meddwl**' de Bono yn fframwaith defnyddiol. Defnyddiwch y **ffrâm weledol (Taflen adnodd 2)** ar gyfer hyn.
- Llungopiwch y ffrâm ar bapur A3 a rhoi erthygl newyddion neu ffotograff yn ymwneud â'r pwnc yn y canol.
- Gofynnwch i'r disgyblion mewn grwpiau o 3 i gynrychioli hetiau **gwyn, melyn a du** o 6 'het meddwl' de Bono.
- Efallai y byddwch chi'n dymuno esbonio tipyn bach mwy am 'hetiau meddwl' de Bono (gweler uchod)
- Gallan nhw nail ai wneud pob adran fel grwp neu gellir rhoi cyfrifoldeb i unigolion am yr **het wen, felen a du**.
- Er mwyn rhannu a chasglu syniadau gallwch chi wedyn wneud hyn fel gweithgaredd **jig-so** a gofyn i'r holl ddisgyblion het wen, felen a du i ddod at ei gilydd i rannu syniadau/ canfyddiadau cyn dychwelyd at eu grwpiau i'r adran **het goch**.

Dadansoddi'r ymchwiliad

- Er mwyn ymchwilio yn ddyfnach i'r mater, arweiniwch y disgyblion i wneud map meddwl a'u syniadau gan ddefnyddio'r **map meddwl 'rhosyn cwmpawd' (Taflen adnodd 3)**.
- Mae'r **rhosyn cwmpawd** yn rhannu pynciau i **4 agwedd**:
 - **N = Naturiol** (Beth yw'r effeithiau ar yr amgylchedd naturiol?)
 - **E = Economaidd** (Beth fydd y gost?)
 - **C = Cymdeithasol** (Pa effaith gaiff hyn ar y bobl?)

- **P = Pwy sy'n penderfynu?** (Pwy yw'r bobl all ddylanwadu ar yr hyn sydd yn digwydd?)

Dyma'r **het meddwl werdd** ac mae'n gofyn i'r disgyblion feddwl yn fwy creadigol wrth gynhyrchu eu syniadau. Bydd sut yn union y byddwch chi'n eu defnyddio yn dibynnu ar y testun/pwnc. Er enghraifft gall rhai o'r syniadau am ffordd newydd fod yn:

Naturiol

- Colli gwyrddni
- Torri coed i lawr
- Colli cynefinoedd
- Mwy o lyfredd ar ffordd newydd (llai ar yr hen un)

Cymdeithasol

- Perygl wrth groesi'r ffordd
- Perchnogion siopau yn colli cwsmeriaid
- Traffig yn symud yn gyflymach felly gall pobl deithio'n gyflymach

Economaidd

- Cost adeiladu ffyrdd
- Swyddi ar gyfer adeiladwyr
- Llai o arian i wario ar bethau eraill, e.e. ysgolion ayyb

Pwy sydd yn penderfynu?

- Cynllunwyr
- Cyngorwyr
- Cyhoedd

Gellir defnyddio'r un fformat ar gyfer bwrw syniadau er mwyn datrys problemau.

Myfyrio ar yr ymchwiliad

- Mae'r het olaf, meddwl **het las (Taflen Adnodd 3)** yn ymwneud â rhesymu, cyfiawnhau a myfyrio ar eu meddyliau.
- Mae hyn yn rhoi cyfle i'r disgyblion ystyried yr holl wybodaeth ac i benderfynu ydyn nhw'n credu bod y newidiadau'n dda ai peidio ac i esbonio'u rhesymu.
- Pa wybodaeth arall fydd angen dod o hyd iddo?

Camau nesaf

- Bydd hyn yn dibynnu i raddau ar natur y newyddion sydd yn destun yr ymchwiliad.
- Os yw'n rhan o destun dosbarth gallai'r cam nesaf olygu fod y disgyblion yn cynnal ymchwil mwy annibynnol gan ddefnyddio fframweithiau tebyg er mwyn eu helpu i lywio'r cynllunio a'r meddwl.
- Gallai'r dysgwyr ystyried beth y gallen nhw ei wneud fel dinasyddion gweithredol yn lleol/ Cymru a'r byd...